

Edebiýat tankydynyň derwaýys wezipeleri

Category: Edebi tankyt, Edebiýaty öwreniş, Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Nukdaýnazar, Oýlanmalar, Poemalar, Powestler, Psihologiýa, Romanlar, Sözler, Taryhy şahslar, Türkmen dili

написано kitapcy | 23 января, 2025

Edebiýat tankydynyň derwaýys wezipeleri EDEBIÝAT TANKYDYNÝŇ DERWAÝYS WEZIPELERI

1987-nji ýylyň 12-13-nji maýynda Aşgabatda SSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tankyt we edebiýaty öwreniş soweti bilen Türkmenistan Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tankyt boýunça sowetiniň bilelikdäki maslahaty geçirildi.

Iki gün dowam eden giňişleýin maslahatda TSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tankyt boýunça sowetiniň başlygy Nargylyç Hojageldiýewiň dokladyndan hem-de leningradly tankytçy Dmitriý Moldawskiniň goşmaça dokladyndan soň türkmen edebiýatynyň hem-de edebi tankydynyň derwaýys wezipeleri hakynda tankytçylar, alymlar, ýazyjy-şahyrlar söz sözlediler. «Edebiýat we Sungat» gazetiniň 1987-nji ýylyň 22-nji maýyndaky sanynda doklady we maslahatda sözlänleriň sözlerini gysgaldylan görnüşde çap edilen 30-dan gowrak çykyşy edebi saýtymyzda dolulygyna dykgatyňyza ýetireris.

► Nargylyç HOJAGELDIÝEWIŇ dokladynyň beýany:

Nargylyç Hojageldiýew dokladynyň başynda Kommunistik partiýanyň soňky ýyllarda edebi tankyda hemme wagtdakysyndan köp üns berýändigini, ony ösdürmek barada hakyky atalyk aladasyny edýändigini belleýär. SSKP Merkezi Komitetiniň «Edebi-çeper tankyt hakyndaky», «Dörediji ýaşlar bilen alnyp barylýan iş hakyndaky», «Edebi-çeper žurnallaryň kommunistik gurluşygyň praktikasy bilen döredijilik arabaglanyşygy hakyndaky», «Döredijilik soýuzlarynyň iş şertlerini gowulandyrmak hakyndaky» kararlarynda edebi tankydy ösdürmek

barada anyk hem möhüm çäreler belenildi. SSKP Merkezi Komitetiniň Baş sekretary M.S.Gorbaçýowyň «Sowet Soýuzynyň Kommunistik partiýasynyň XXVII gurultaýyna SSKP Merkezi Komitetiniň Syýasy dokladynda-da, köpçülikleýin informasiýa hem propoganda serişdeleriniň ýolbaşçylary bilen duşuşykda sözlän sözünde-de edebi tankydyň önünde duran derwaýys meselelere uly üns berildi. Dokladçy ýoldaş M.S.Gorbaçýowyň: «Edebi-çeper tankyda göwnühoşluk we çini ýokarylara ýaranjak bolmak tozanyny üstünden kakyp aýrarça wagt boldy, sebäbi beýle zatlar sagdyn moraly içinden gemirýär, özi-de tankydyň awtorlaryň men-menligini we gopbamlygyny hörekleýän sfera däl-de, jemgyýetçilik işidigini ýatda saklamak gerek» diýen sözlerine salgylanmak bilen, bu sözleriň türkmen tankydyňa has-da beter degişlidigini nygtaýar. Türkmen tankydyň ýagdaýy hakda, onuň önünde duran teoretiki hem praktiki wezipeler hakda, onuň söweşjeňligini we prinsipiallygyny artdyrmak hakda gürrüň etmek zerurlygy hem şundan gelip çykýar.

Köp wagtlerden bäri türkmen tankydyň yza galýandygy hakda gürrüň edilip gelinýär. Dogrudanam, türkmen tankydy diňe döwrüň talaplaryndan däl, edebi prosesiniň ösüşindenem yza galýar. Ol edebi prosesiniň ösüşini umumylaşdyryp, ondaky položitel we otrisatel tendensiýalary aýyl-saýyl edip bilmedi. Hatda neşirýatlar tarapyndan çykarylýan kitaplaryň ujypsyzja bölegine resenziýalar ýazmagyňam hötdesinden gelip bilmedi. Edebi tankyt 70-nji ýyllaryň başlarybda SSKP MK-nyň «Edebi-çeper tankyt hakyndaky» karary kabul edilen badyna birneme tijenip ugranam bolsa, soňra ol ýene-de depginini gowşatdy. Munuň esasy sebäbi SSKP MK-nyň Baş sekretary M.S.Gorbaçýowyň SSKP MK-nyň ýanwar (1987-nji ýyl) Plenumynda eden dokladynda belleýşi ýaly, durgunlyk ideologiýasynyň we psihologiýasynyň medeniýet, edebiýat we sungat sferasynda aralaşanlygyndan, çeper döredijilige baha bermek kriterileriniň pese gaçanlygyndan ybarat bolup durýar. Durgunlyk psihologiýasy biziň döredijilik atmosferamyzy hereketden galdyrdy. Biziň döredijilik soýuzymyzda köp zat ~ gurultaýlaryň geçirilişinden başlap, prawleniýäniň žanrlar boýunça sowetleriniň gündelik

maslahatlaryna çenli formal häsiýete eýe bolup geldi. Okalýan, täze kitaplara we gazet-žurnallarda çap edilýän eserlere belet adam gaty az. Aýry-aýry ýazyjylaryň döredijiligine bolan gowy ýa-da ýaramaz garaýyşlar döredijilige dahylsyz gatnaşyklar esasynda döräp geldi. Soňky on ýylyň dowamynda ýazyjylaryň gurultaýlarynda we haýsy meselä bagyşlanandygyna garamazdan prawleniýäniň ähli plenumlarynda sähel üýtgedilen şol bir doklad gaýtalanyp okalyp gelindi. Edebi prosese analiz bermegiň we ol hakda anyk gürrüň etmegiň deregine, her gezek ýazyjylaryň atlarynyň we olaryň ýazan eserleriniň uzyn-dan-uzyn spisogy gaýtalandy. Özem käbir eserleriň çärýek asyr ön ýazyylanlygy-da hiç kimi müýnürgedip durmady. Ýöne şol spisok düzülen-de, ýazyjylaryň atlarynyň olaryň çinine we işleýän wezipesine baglylykda ýerleşdirilmegine welin uly üns berildi. Ine, şol çini ulularyň önünde ýaýaplamak prinsipi hem türkmen edebi tankydyň önünde geçip bolmajak päsgelçilik döretti. Ähli atly-derejeli ýazyjylar özüni tankytdan daşarda goýdular. Sähel degerliräk wezipede işleýän ýazyjylaram özüni tankytdan daşarda goýdy. Şeýdip, tankyt eder ýaly adam galmady. Tankyt edebi žanrdyr öýdülmedi, çeper döredijilik hasaplanmady. Şol kemçilikler häzirem biziň önümizde keserip dur diýip, dokladçy sözünü dowam edýär. Eger tankyda päsgel berýän ähli zatlar zyňyp taşlamasak, eger aramyzda özüni tankytdan daşarda goýmaga synanyşýan ýekeje ýazyjy tapylsa-da biz hiç zat edip bilmeris.

Respublikamyzyň tankytçylarynyň SSKP-niň XXVII gurultaýynyň we sowet ýazyjylarynyň VIII gurultaýynyň ön-de goýan wezipelerini berjaý etmek ugrunda işeňňirlik görkezip başlaly bari entek bir ýylam geçenok. Ýöne käbir ýazyjylaryň tankydy juda ýokuş görmegi biziň başlan bir topar onat işlerimiziň göwün diýen netije bermegine böwet boldy, iň ýamany, olaryň birentegini ýatymaga mejbur bolduk.

Şunuň bilen baglanyşykly, dokladçy tankytçy D.Nuralýýewiň «Şahyr bolçulygynda şygry gytçylygy» diýen makalasynyň töwereginde gurnalan çekişmäniň käbir şahyrlaryň tankydy ýokuş görmegi sebäpli doly netije bermändigini, gürrüňniň esasy meselelerden sowlup, käbir şahyrlary tankyt etmek mümkinmi ýa-

da olar tankyt ederden belentdemi diýen bolgusyz jedele syrygyndygyny belleýär. Poeziýamyzda gürrüňi ediler ýaly möhüm meseleleriň kändigini, olar barada gürrüň etmezligiň mümkin däldigini nygtaýar. Poeziýada harsallyk köp, şahyrlar biri-birini, doganlyk halklaryň şahyrlaryny, hatda öz-özlerini gaýtalaýarlar. Olary biri-birinden tapawutlandyrmak kyn. Poeziýanyň graždanlyk, watançylyk, gumanistik, internasional äheňine ýeterlik üns berilmeýär.

Aýratynam çagalar poeziýasynyň ýagdaýy erbet. Bu meselede çeper döredijilige baha bermegiň kriterileri saklanmaýar. Şahyrlar şol bir eserlerini zol-zol gaýtalap neşir edýärler. Hatda olaryň şol bir goşgyny dürli at bilen şol bir kitapda gaýtalap ýerleşdirýän halatlary-da bolýar. Mysal üçin TSSR-iň halk ýazyjysy K.Taňrygulyýewiň «Çopan ýodasy» («Padymanyň ýodasy» bolmaly -taýýarlaýjynyň belligi) ýyggyndysynda ýerleşdirilen «Iki ussa» we «Aga inimiz» diýen goşgularyň biri-birini sözme-söz gaýtalaýandygy oňa abraýdyr öýdemok.

Öz döredijiligine jogapkärçilik bilen garamak duýgusyny ýitirmek hiç kimi hiç wagt gowulygyň üstünden eltmez. Çagalar şahyry Gurban Çöliýewiň döredijiligi şuny aýdyň tassyklaýar. Ol 70-nji ýyllarda respublikanyň iň gowy çagalar şahyrlarynyň biridi. Emma onuň soňky «Uzaky ýyldyzlar», «Gök nagyşlar» diýen ýyggyndylary harsallyga ýüz urandygyna güwä geçýär.

Poeziýamyzda, aýratynam çagalar poeziýamyzda dowam edýän harsallyga, çig-çarsylyga garşy göreşmek edebi tankydyň borjy bolup durýar.

Türkmen prozasynyň şu günki ýagdaýy hem edebi tankydyň wezipeleri hakda gürrüň etmek bilen, dokladçy problematika we häsiýet meselesiniň iň düýpli meseleleriň biridigini belleýär. Düýpli problema bolmasa, düýpli häsiýet bolup bilmez. Düýpli häsiýet ýok ýerinde hñm düýpli eser bolup bilmez. Gynansak-da, ýazyjylarymyz bu meselä ýeterlik üns bermeýärler. Edebi tankydyň dogry belleýşi ýaly, Tirkish Jumageldiýewiň «Mähekdaş» romanynda ilki düýpli sosial-ahlak problemalar gozgalýar. Ýöne Aýgözeliň Baýnazara sataşmagy bilen, soňra şol problemalar ýatdan çykyp gidýär. Eseriň ideýa-çeperçilik derejesini diňe sosial-ahlak meseläniň möhümligi hem kesgitlemeýär. Eseriň

eser bolmagy üçin möhüm problemanyň häsiýet bilen badaşmagy, bütewi bir znda öwrülmegi gerek. Emma bu umuman gowy çykan we edebi tankydyň goýan bahasyna mynasyp bolan eserleriňem hemmesinde göwün diýen derejä ýetip bilenok. Hudaýberdi Hallyýewiň «Saçak» powestinde sada goja daýhanyň gowy obrazy döredildi. Onda ene topraga bolan mukaddes garaýyş, uly adamkärçilik bar. Emma powestde gozgalýan ahlak, sosial meseleleriň hemmesi gahrymanyň häsiýeti bilen sepleşip bilenok, öz-özlüginde galýar. Ýylgaý Durdyýewiň «Göreç» romanyndaky ylmy problemalar hem käte obraza siňip bilmän, öz-özlügindäki ylmy problema bolup galýar. Berdinazar Hudaýnazarowyň «Aksakal» powestindäki goja hem juda köp pikir öwürýär, az hereket edýär. Käbir eserlerde bolsa sosial-ahlak problemanyň bardygyny çak bilen aňlamak mümkin. Şadurdy Çaryýewiň «Yza tesmäge hakyň ýok» diýen powestinde göräýmäge uly problemalaryň gürrüňi edilýär. Garahanow gowaçanyň täze gowy sortuny tapypdyr. Ýöne tohumçylyk stansiýasynyň direktory öz sortuny saklamak üçin oňa ýol berenok. Arman, bu ýerde hakykat bilen galplygyň arasyndaky göreş powestiň çäginden daşarda galýar. Geldiýewiň nähili delil, nähili ýol bilen Garahanowyň sortuna garşy bolşy, Garahanowyň ahyry nädip hakykaty subut edendigi görünmeýär. Okyjy muny awtoryň dilinden bilip galýar.

Çap edilýän eserleriň ýokary çeperçiligi ugrunda göreşmek edebi tankydyň iň derwaýys wezipeleriniň biri bolup durýar. Emma bu mesele häli-häzire çenli edebi tankydyň çäginden daşarda galýar. Mysal üçin, G.Kulyýewiň «Gijigen ökünç» romany şu günüň möhüm meselelerini gozgaýar. Onda biziň ösüşimize päsgel berýän gözboýagçylyk, artdyryp ýazmak, ýaranjaňlyk, dostparazlyk ýaly zyýanly hadysalar paş edilýär. Özem romanyň ýazylan wagty şeýle nogsanlara garşy göreşmek kyndy. Položitel gahrymanlar köplenç goranmaga mejbur bolýardylar. Bu-da olara hemme wagt başardyp duranokdy. Her niçigem bolsa, romanyň baş gahrymanlary hakykatyň tarapynda durmagyň, galplyk edýän adamlary paş etmegiň hötdesinde gelmegi başaryrlar.

Ýöne bu meseleleri çeperçilik taýdan göwnejaý işlemek welin awtora gaty kyn düşdi. Roman Ýazyjylar soýuzynyň

prawleniýesinde-de, «Sowet edebiýaty» žurnalynyň redkollegiýasynda-da birnäçe gezek ara alnyp maslahatlaşyldy. Esasanam çeperçiliginiň gowşakdygy üçin çap etmekden saklanyldy. Romanda häzirem çeperçilik babatda ýetmezçilikler köp.

Soňra dokladçy soňky döwürde birnäçe taryhy romanlaryň döredilendigini, emma şolaryň tankydyň nazaryndan daşarda galýandygyny aýdýar. Ýazyjylarymyz öz halkynyň taryhynda uly rol oýnan wakalara, taryhy şahsyýetlere ýüzlenýärler. Ýöne her bir uly şahsyýet, aýratynam synpy jemgyýetde, öz tebigaty boýunça çylşyrymly şahsdyr. Şonuň üçinem taryhy wakalara, taryhy şahslara ýüzlenilende anyk marksistik-leninçilik synpy pozisiýadan ugur alynmalydyr. Gynansak-da, biziň taryhy romanlarymyzda taryhy hakykatyň ýoýulýan halatlaryna-da, taryhy şahslaryň roluna baha bermekde nädogry pozisiýada durulýan halatlaryna-da, synpy pozisiýanyň goldan berilýän halatlaryna-da gabat gelinýär. Taryhy wakalara we taryhy şahslara juda erkana çemeleşmek G.Kulyýewiň «Güljemal han», W.Rybiniň «Öwrülişik», A.Taganyň «Saragt galasy», Ý.Mämmediniň «Şapak» romanlarynda duýulýar.

Taryhy temanyň işlenilişi bilen baglanyşykly Magtymgulynyň edebi obrazynyň döredilişi hakdaky mesele barada-da durup geçmek bilen, dokladçy entek Magtymgulynyň döredijiligini öwrenmeklige hem edebi obrazyny döretmeklige hem nädogry çemeleşilýändigini nygtaýar. Edebiýaty öwreniş ylmynda-da, çeper edebiýatda-da Magtymguly syýasy hem döwlet işgärine öwrüldi. Eýsem ol şahyr hem akyldar ahyry. Eger ol türkmen halkynyň jemgyýetçilik-syýasy durmuşyna ägirt uly täsir ýetiren bolsa, onda bu onuň syýasy hem döwlet işgäri hökmünde bitiren praktiki işleriniň netijesi däl-de, çeper sözüniň, öňe süren jemgyýetçilik-syýasy ideýalarynyň netijesidir.

Soňra dokladçy şahyryň eserleriniň tekstologiasynyň öwrenilmeýändigini, ol hakda ylmy iş ýazýan adamlaryňam, çeper eser ýazýan adamlaryňam TSSR YA-nyň Magtymguly adyndaky dil we edebiýat institutynyň golýazmalar fondundan bihabar adamlardygyny aýdýar.

Dokladçy çeper terjime žanrynyň, dramaturgiýa žanrynyň edebi

tankytdan bütinleý daşarda galandygyna ünsi çekýär. Çeper terjimäniň problemalaýyn meselelerini gozgaýan makalalar-a beýlede dursun, hatda haýsydyr bir terjime esere ýazylan syna-da gabat geljek gümanyň ýok. Dramaturgiýa babatda hem käte «Edebiýat we Sungat» gazetinde spektakllara ýazylýan synlar gabat gelýär diýäýmeseň, düýpli makala ýa-da syn ýok. Şol spektakllaryň dramaturgiki materialy barada çynlakaý gürrüň edilmeýär.

Edebi tankyt ýaşlaryň döredijiligine hem az üns berýär. Bizde zehinli ýaşlaryň uly topary ösüp gelýär. Şolaryň döredijiligindäki şowly taraplary goldamak, kemçiliklerden saplanmaga kömek etmek, dogry döredijilik pozisiýasyny eýelemeklerini gazanmak edebi tankydyň jana-jan borjy bolup durýar.

Tankydy analiziň teoretiki bazasyna, metodologiýasyna uly üns berilmelidigini tankytçy nygtaýar. Marksistik-leninçilik estetikanyň sosialistik realizm, partiýalaýynlyk, halkylyk ýaly fundamental meseleleri edebi tankytda-da, edebiýaty öwreniş ylmynda-da düýpli işlenilenok. Bu meselede esasy agram TSSR YA-nyň Magtymguly adyndaky dil we edebiýat institutynyň boýnuna düşýär. Gynansak-da, institutyň kollektiwi bu meselelere, häzirki zaman edebi prosesine az üns berýär. Ýazylýan işlerem köplenç obzorlaýyn häsiýete eýe. Ýöne sowet edebiýatynyň fundamental meseleleri, häzirki zaman edebi prosesiniň ýagdaýy institutyň kollektiwiniň hiç wagt nazaryndan sypmaly däldir.

Dokladçy türkmen edebiýatynyň döremeginde we ösmeginde rus edebi tankydyň uly işler bitirendigi we bitirip gelýändigini barada ýörite durup geçýär. Şol bir wagtyň özünde hem ol rus edebi tankydyň köplenç komplimentar häsiýete eýedigini, türkmen edebiýaty hakda ýazýan käbir tankytçylaryň, edebiýatçylaryň materiala ýeterlik belet däldigini anyk mysallar arkaly nygtap görkezýär.

Dokladçy ýaş tankytçylary terbiýeläp ýetişdirmegiň möhümdigini, ýaşlar bilen işlemegiň dürli formalaryny gözlemelidigini we synap görmelidigini aýdýar. Tankytçylaryň makalalarynyň we synlarynyň özbaşyna kitap edilip çykarylmagy

hakdaky mesele hem özüniň položitel çözgüdine garaşýar.

N.Hojageldiýew dokladynyň ahyrynda edebi tankydyň işini täzeden gurmak we çaltlandyrmak döwrüne laýyk gurmagyň zerurdygyny, edebi tankyda, aç-açan gürrüňe, döredijilik çekişmelerine giň ýol açmalydygyny nygtaýar. SSKP MK-nyň Baş sekretary M.S.Gorbaçýow WLKSM-iň XX gurultaýynda sözlän sözünde «Çekişme ~ bu syýasy pozisiýany, graždanlaýynlygy formirlemegiň baş metodydyr» diýip aýtdy. Şol sözler tutuşlygyna edebi tankyda hem degişlidir. Mundan başga-da meniň çekişme tankyt üçin ýaşamak hukugydyr diýesim gelýär. Çekişme bolmasa tankyt bolup bilmez. Ýöne jedelleşmegiň birek-birekden gaty gygyrmak däldigini hem unutmaly däldiris. Çekişme öz nukdaýnazaryňy köre-köre goramagam däldir. Çekişme iki tarapyňam hakykaty gözlemegidir. Şonuň üçinem jedelleşýän wagtymyzda kimiň hakykata has golaýdygyny anyklajak bolmaga çalyşmalydyrys.

Tankyt hoşgylawly bolmalydyr, aladaly, pähimli bolmalydyr. Ýazyjynyň şahsyýetine degmeli däldir, ony kemsitmeli däldir.

► Dmitriý MOLDAWSKINIŇ dokladynyň beýany (Leningrad):

– SSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň tabşyrygy boýunça men Türkmenistana telim sapar gelip-gitmeli boldum, onuň oba-säherlerine aýlandym – diýip, dokladçy aýdýar.

– Kerim Gurbannepesowyň, Gylyç Kulyýewiň hem beýlekileriň döredijiligine bagyşlanan makalalar, resenziýalar ýazdym, olar «Знамя», «Новый мир», «Нева» žurnallarynda çap edildi. Öz kitaplarymyň aýry-aýry baplarynda men türkmen edebiýaty barada söhbet açdym.

Başky dokladda aýdylyşy ýaly, elbetde, her bir halkyň edebiýatyny öwrenmekden ötri, şol edebiýaty döredijilere, olaryň eserlerine has içgin aralaşmaly. Eýsem-de bolsa, türkmen edebiýatyndan maglumat berýän kitaplar ýok diýerlikdir. O.Kuzmin bilen W.Puwuň çagalar edebiýatyna degişli bibliografiki kitaby çykdy. Berdi Kerbabaýew hakynda-da çaklaňja kitap çykdy. Emma respublikanyň her obasynda tanalýan Kerim Gurbannepesow barada, merhum Beki Seýtäkow

hakynda, Gylyç Kulyýew, Walentin Rybin hakynda hem beýlekiler barada hatda ýönekeý kitapçalar hem ýok.

Bu tötänden däldir. Bu türkmen edebiýatynyň, hususan-da türkmen edebi tankydyň ýagdaýyndan habar berýär. Tankydyň ýagdaýyny janlandyrmaga Ýazyjylar soýuzynyň ýolbaşçylary çynlakaý girişipdirler. Men muny Kerim Gurbannepesow bilen gürründeş bolanymda eşitdim. Edebi tankydyň edebiýatyň ösmegindäki rolunyň şeýle bir belent däldigini onuň özi-de aýtdy.

Köp-köp belli romanlaryň awtory Gylyç Kulyýew bilen-de gürründeş boldum. Ol özüniň «Gijigen ökünç» romany barada 1972-nji ýylda çykarylan karary partiýanyň Merkezi Komitetiniň ýatyrandygyny gürrüň berdi. Roman türkmen hem rus dillerinde neşir edilipdir. Gylyç Kulyýew bu romany üçin köp göreşmeli bolupdyr. Roman bolsa, hut biziň şu gün aýanlyk bilen aýdýan zatlarymyz ~ ogurlyk, artdyryp ýazmak hem beýlekiler baradadyr.

Dokladçy soňra belli prozaçy Tirkış Jumageldiýew bilen söhbetdeş bolanyny aýdyp, edebi tankyt barada onuň «Дружба Народов» žurnalynda çap edilen belliklerinden käbir bölegi okap, prozaçynyň adalatly pikirlerini goldaýar.

Ýap-ýaňy Durdymuhammet Nuralýýewiň «Iri prozanyň ownamagy» («Edebiýat we Sungat», 05.12.1985 ý) hem-de «Şahyr bolçulygynda şygry gytçylygy» (şol gazetde, 05.09.1986 ý) diýen makalalary hakynda gürrüň edildi. Bada-bat aýdaýyn: Bu makalalar näderejede hem hemme babatda adalatlymy ýa-da däldigine garamazdan, olaryň ähmiýetliligi gürrüňsizdir. Şol makalalar ümsümligi bozdular, durgunlygyň garşysyna jemgyýetçiligiň ünsüni çekdiler. Ýöne makalalarda dagynyklyk bar. Ylaýta-da proza eserleri barada gürrüň edýän makalada awtor köp milletli sowet edebiýatynyň ösüş aýratynlyklary barada zat aýtmadyr. Häzirki zaman sowet prozasyna ägirt goşant goşan Aýtmatowam, Astafýewam, Rasputinem, Graninem agzalmandyr. Şonuň bilen birlikde özbek, gazak, tatar hem beýleki halklaryň belli proza eserlerine-de nazar salynmandyr. Bu makalanyň kemter tarapydyr.

Bu hadysa awtoryň poeziýa baradaky makalasyna-da degişlidir.

Şeýle bolsa-da, makalalar jedelli seslenmeleri döretdi. D.Nuralyýewiň makalasy çykansoň şahyr A.Atabaýew çykyş edip, «Hakykatyň hatyrasy üçin» diýen makalasynda Nuralyýewiň makalasyň professional ýazyjylaryň arasynda gyzgalaňly jedel döretmedigem bolsa, okyjylaryň seslenmesini döredenligini belledi.

Kerim Gurbannepesow bilen bolan gürrüň çap edilip, onda şahyr bu makalanyň oňyn taraplaryny aýdypdyr.

Ýöne Nargylyç Hojageldiýew şol gazetde şu ýylyň 30-njy ýanwarynda çap edilen «Liriki gahrymanyň şahsyýeti» diýen makalasynda ýagdaýy has anyk kesgittäpdir. Men bu makalany ideallaşdyrmakdan daşda. Ýöne tankytçy esasy zady aýdypdyr. D.Nuralyýewiň makalasy barada aýdyp, ol şeýle ýazýar:

«Makala bizi gapyl basdy. Biz soňky on ýylyň poeziýasy hakda çynlakaý gürrüň etmäge, ondaky položitel hem otrisatel tendensiýalary seljermäge taýyn däldik. Ýöne taýýarlanmagymyz, bu döwletli gürrüňi dowam etdirmegimiz gerek».

Bu ýöwselligi batyrgaý hem mertlerçe boýun almakdyr. Türkmen tankydyň gowşaklygy-da şundan ybarat. Bu hakda giňişleýin gürrüň etmek gerek.

Dokladçy çeper kitaplaryň terjimesi hakynda, merkezi neşirlerde çykan kitaplara ýazylýan synlar hakynda aýdanda, eseriň asyl originalyny seljermesden berilýän bahalaryň çapraz düşýändigini hem awtorlar bilen tankytçylaryň arasynda nägilelik döredýändigini belläp geçdi.

Duşuşyklar hem maslahatlar geçýän mahalynda biz türkmen tankytçylarynyň «Ашхабад» žurnalynda hem beýleki neşirlerde rus dilinde çykan makalalary bilen-de tanyş bolduk. Elbetde, men hem, beýlekiler-de tankytçylaryň işiniň hemme tarapyna doly belet diýsek ýalňyş bolar. Ýöne biz köp zat okadyk. Şol okanlarymdan M.Gurbanowyň «Şahsyýete bil baglamak» («Ашхабад», 1985 ý, N»9) diýen ahlak gözlegleri baradaky makalasy hakda aýtsam, ol täsirsiz däl, ýöne köplenç halatda subut edililik ýetenok. Türkmen-özbek edebiýatlarynyň özara hyzmatdaşlygy barada Jora Allakowyň ýazan makalasy (bu hem žurnalyň şol sanynda) täsin barlaglar esasynda gurlupdyr. Kuzmin bilen W.Puwuň şol žurnalda çap edilen «Taryh arkaly terbiýelemek»

diýen makalasy-da şowly çykypdyr. Okan zatlarymyň arasynda tankydy makala däl-de, eýsem edebiýaty öwreniş ylmyna degişli belliklerden Kakabaý Gurbanmyradowyň «Beýik mekdebiň sapaklary» («Ашхабад», 1986 ý, N»9) diýen çaklaňja makalasy maňa has ýarady. Onda W.Maýakowskiniň Durdy Haldurdynyň döredijiligine täsiri hakynda gürrüň edilip, täsin deňeşdirmeler getirilýär. Haldurdynyň döredijiligine mahsus bolan aýratynlyklar teswir edilýär. Makalada terjimäniň özboluşly täsiri hakda-da gyzykly maglumatlar bar. Ýöne makalanyň awtory, Maýakowskiniň täsiri baradaky tema bilen meşgullanýan başga-da birnäçeleri bu temanyň diňe özlerinden başlandygy hakda pikir ýöredýärler. Eýsem, Maýakowskiniň Orta Aziýa edebiýatlaryna ýetiren täsiri barada baryp-ha 1949-njy ýylda «Звезда» žurnalynda tutumly makala çap edilipdi, şonda türkmen poeziýasy dogrusynda gürrüň bolupdy.

Habyp Güseýinowyň «Ýatdan çykan goşgy» atly kiçijik makalasy-da ýerine düşüpdür. Onda W.Lugowskoýyň «Туркменская искра» gazetinde 1930-njy ýylda çap edilen «Diwarlar» goşgusynyň tapylyşy barada gürrüň berilýär.

Şahyr Kerim Gurbannepesowyň şol žurnalda çap edilen, ýöne edebi tankyt bilen kem-käsleýin utgaşýan («Tomus ýazgylary») oýlanmalary-da güwä geçýär.

«Sowet edebiýaty» žurnalynyň 1986-njy ýylda çykan sanynda «Bir romana iki resenziýa» ady bilen gyzykly materiallar çap edilen-de bolsa, onda tankydy makalalar azlyk edýär. Ady agzalan resenziýalarda Tirküş Jumageldiýewiň «Mähekdaş romany barada jedelli pikir ýöredilýär. Romana özüm baha bermekden saklanyp, eýsem, şeýle resenziýalaryň ýüze çykmagynyň türkmen tankydyň gürrüňsiz janlanyp ugrandygyna güwä geçýändigini aýdyp bilerin. Beýleki käbir çaklamalar hem, hususan-da M.Amansähedowyň «Ýönekeými ýa-da ýöntem goşgular» atly hem-de Ýo.Annagurbanowyň «Käbir kemçiliklerine garamazdan...» diýen makalalarynyň «Edebiýat we Sungat» gazetinde peýda bolmagy-da edebi tankydyň tijenýänligine güwä geçýär.

Her niçik bolsa-da, türkmen edebiýatynda tankydyň başlangyç hereketleri ýüze çykýar, eýsem-de bolsa, köp kitaplar heniz ünsden düşürilýär. Ýokarda ady tutulan Atamyrat Atabaýew

barada heniz doly bahaly makala çap edilenok. G.Krasnikowyň terjimesinde, Ýe.Winokurowyň inçelik bilen sözbaşy ýazmagynda «Молодая гвардия» neşirýatynda kitaby çykan Nobatguly Rejebow hakynda-da çynlakaý iş edilmändir. Rus hem türkmen çagalar ýazyjylarynyň döredijiligi hakda-da suwytly zat ýok. Atajan Taganyň täsin powestini öz içine alýan, ýakynda Moskwada neşir edilen «Keseke» atly kitaby-da tankydyň nazaryndan sypypdyr.

O.Kuzmin bilen W.Puwuň Beýik Watançylyk urşuna gatnaşan türkmen ýazyjylaryna bagyşlanyp, 1985-nji ýylda neşir edilen «Ýalynly ýyllaryň adamlary» kitabynyň göze ilmän galmagy-da gynançly hadysadyr. Bir wagtlar men olaryň türkmen çagalar ýazyjylary hakynda gürrüň berýän kitabyny goldandym. Häzirem olaryň kitaby barada hoş sözler aýdasym gelýär. Ýöne welin, belent äheňler, aç-açan mahabatlar kitaba azda-kände zeper ýetirmän duranok.

– Türkmen tankydy, elbetde, yza galýar. Muňa söz ýok. Ýöne türkmen edebiýaty-da tutuşlygyna haýal ösýär. Eger-de biziň günlerimiziň rus edebiýatyny rus edebi tankydy bilen deňeşdirseň, onda türkmen tankytçylary üçin täze materialyň azdygyny inkär etmek bolmaz. Elbetde, çäklilik hem duýulýar, ýoldaşyň kitabyna umumydöwlet bähbidinden garamagy başarmazlyk hem bar, kähalatda ildeşlik hem beýleki nogsanlyklaram ýüze çykýar. Eýsem-de bolsa, öňe hereket bar. Bu ugurdan ilkinji ädimleri edýän ýoldaşlarymyza ýardam bermek biziň borjumyz bolup durýar – diýip, dokladçy sözünüň ahyrynda aýtdy.

► Kerim GURBANNEPESOW:

– Diňe tankytçylar däl, her bir ýazyjynyň özi öz ýazýan eserleriniň tankytçysy bolmaly. Ýöne öz eserleriniň tankytçysy derejesine göterilmek her bir awtora ýetdirip duran zat däl. Şonuň üçinem «gapdaldan» edilýän tankydyň uly ähmiýeti bar. Beýle tankydyň käbir halatlarda örän ýokuş degýän bolmagy mümkin. Ýöne şonda-da aňly-başly awtor üçin ol örän peýdalydyr. Şonuň ýaly makalalaryň biri arada «Edebiýat we Sungat» gazetinde peýda boldy. Ol ýaşlaryň döredijiligi hakyndady. Makalanyň awtory tankytçy D.Nuralyýew ýaşlar

poeziýasynyň soňky ýyllardaky durgunlygy barada öz aladaly howsalasyny beýan edýärdi. Bu zeýilli makalalar diňe biziň respublikamyzda däl-de, бүтін Союзымыда kadaly ýagdaý ahbetin. Emma bu makala bizde uly galmagalyň, uly şowhunyň «eýesi» boldy. Onuň bir uýy Moskwa-da baryp ýetdi. Meşhur tankytçy Aleksandr Mihaýlow SSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň Moskwada geçen plenumynda şeýle diýdi: «Aşgabatdan bize çagyryş bilen ýüz tutýarlar, geleweriň, kömek beriň diýýärler».

Ýeri, bize näme kömek bermelikä? Düşünýänler üçin, şol makalanyň özi kömekdi ahbeti! Her kim öz döredijiligi hakynda pikirlense, aýdylýan belliklerden many almaga çalyssa ~ şol kömek dälmi näme? Ýa-da şonuň ýaly makalalaryň ýene-de ikinjisini, üçünjisini, dördünjisini, bäşinjisini ýazmalymyka? Belki, ozalka görä-de ýitiräk ýazmalydyr. Şeýdilse, belki, has-da gowy kömek bolardy... Zyýany ýok. Biz belli tankytçylarymyzy Aşgabada çagyrdyk. Olar biziň çagyryşymyzy kabul etdiler. Ynha, indi bolsa döwletli maslahatymyzy geçirip otyrys...

Ýöne meniň häzirki aýtjak bolýan zadym başga zat hakda: ýaşlarymyzyň tankyda bolan ynjklygy hakynda. Bular eýýämden tankyda şeýle ynjklyk bilen garap başlan bolsalar, soň nähili bolarka? Poeziýamyz durgunlykdan halas bolup bilmikä? Makalada agzalýan ýaşlaryň köpüsi biziň sarpa goýýan ýaşlarymyz. Käbirleri bolsa (Atamyrat Atabaýew, Nobatguly Rejebow...) aýratyn zehinli ýaşlar. Emma olaryň birnäçeleri, näme üçindir, ör-gökden geldiler. Tankydy kabul etmezlik üçin ellerinden gelenlerini etdiler. Şol makalanyň awtorlarynyň hem-de onuň tarapyny çalyanlaryň özlerinden dürli «aýyplar» gözlemegiň pirimine düşdüler. Bu gelşiksiz hereketler, elbetde, ýaş döredijileriň peýdasyna bolup bilmejekdi. D.Nuralyýewiň makalasynda öz wagtynda ýazylan zerur makalady. D.Nuralyýew bolmasa başga bir tankytçy, «Edebiýat we Sungat» bolmasa başga bir metbugat organy ol meseläni hökman gozgaýmalydy...

D.Nuralyýewiň türkmen prozasy hakyndaky soňraky makalasyna boýdan-başa doly goşulasym gelenok. Ol ýüzleý ýazylypdyr, bir

makalanyň içinde prozamyzyň giden romanlary, powestleri hakynda gürrüň ediljek bolunýar. Bu bolsa islendik netijäni berip bilenok. Ýöne uzak wagtlyk «tankydy dymyşlykdan» soň onuň hem juda zerur başlangyçdygyny gutlamalydyrys...

Sözümi şeýle jemläsim gelýär. Çekişme medeniýeti bizde ýetmezçilik edýär. Bir tarap – haýsy-da bolsa bir eseri öwüp, arşa göterýär, beýleki garşydaş bolsa ýere urup, ýerden çykarýar. Çekişmeçiler biri-biriniň pikirini äsgermezçilik edýärler. Bu bolsa çekişmä däl-de, «depişmä» alyp baryar.

Gepiň gysgasy, çekişme medeniýetini öwrenmegimiz gerek.

► Pawel ULÝAŞOW:

– Ýazyjylarymyz halys öwgüli sözlere öwrenişip gidipdirler. Onsoň olar indi sähel tankydy hem ýokuş görýärler. Aslynda her bir ýazyjy, şol sanda abraýly ýazyjylar hem özleriniň tankytdan daşda bolmaly däldiklerini duýmalydyr. Ine, şeýle derejä ýeten wagtymyz hiç kim hem tankydy ýokuş görüp durmaz. Dogrusy, hemmeler tankytlanyp ýörülse, onda tankyt hiç kime-de agyr degmez.

Biz edebiýatyň taryhyna göz aýlan wagtymyz Puşkin, Tolstoý, Dostoýewskiý, Ýesenin ýaly ägirtleriň-de tankytlanandygyna göz ýetirýäris. Emma bu asylly we adalatly ýörelge diňe soňky on-on baş ýylyň dowamynda halys ýatyp galdy. Dogrusy, hakyky edebiýat tankydyň ornuny ýerliksiz mahabatlandyrmalar eýeledi. Netijede hem «tankytlanmaly däl adamlar» ýüze çykdy. Elbetde, tankyt çeper eseri her taraplaýyn analizlemelidir, subut etmelidir, öwredijilikli bolmalydyr. Munuň özi türkmen edebi tankydy barada hem şeýledir. Batgada ýatyp galandan birneme çekeleşilse umumy işe diňe peýda getirer. Ýöne birbada ylalaşmasalar-da, erte düşünişerler, ýaraşarlar, belki hakyky dost bolarlar.

Ine, «Edebiýat we Sungat» gazetini soňky on ýylyň ýaş türkmen poeziýasy barada D.Nuralyýewiň jedelli makalasyny çap edipdir. Ýaşlaryň birentegine, aýratyn hem A.Atabaýewe, N.Rejebowa, O.Annaýewe gatyrak deglipdir. Ýöne hut özüm-ä şol aýdylýanlar bilen doly ylalaşamok. Ynha, A.Atabaýewiň goşgusynda sen pylan

köýnegiňi geýip geldiň, soň şol köýnegiňi geýnip gitdiň diýýän ýaly setirlerde özüm-ä beýle bir wejera zat ýok ýaly. Ýöne bu, elbetde, milli däpler bilen bagly bolansoň, ägä bolmalymyka diýýäris. Käbir goşgular syýasy taýdan yrga diýmekden oň pugta oýlanmak gerek.

Ýa ynha, şol makalada G.Şagulyýewanyň liriki gahrymanynyň zeýrenjeňligi, awtoryň goşgularynda intim duýgularyň agdyklyk edýänligi barada aýdylýar. Elbetde, bir bada şeýle ýaly bolup hem duýulýandyr. Ýöne meniňçe, belki bu şahyranyň öz döredijilik aýratynlygydyr, öz sesidir.

Umuman, çekişmä goşulan okyjylaryň seslenmelerinde hem öteräk geçilýän ýerleri bar. Çekişmede, umuman, tankytda çeper analize köp üns bermeli.

Aslyýetinde, poeziýa häлки bir setirleriň sazlaşygy däldir. Hakyky poeziýada jadylaýjy güýç, galkyndyryjy hyjuw, oýlandyryan pähim bardyr. Bu barada ýaş türkmen şahyry G.Kakabaýewde şeýle setirler bar:

Epgekmi, aýazmy oň üçin des-deň,
Şeýle bir mylaýym, şeýle merdana.
Ýöne sen sähelçe galplyk etseň,
Ol başyndan aýlap zyňar girdaba.

► Wladimir PU:

Biz bu gün tankyt barada janagyryly gürrüň edýäris. Elbetde, tankydymyzyň ýagdaýy öwerlik дәл. Ýöne, meniňçe, esasy mesele tankytçy kadrlaryň ýetmezçiliginde bolsa gerek. Näme üçindir hemişe ýaş ýazyjylar, ýaş prozaçylar barada alada edilýär-de, ýaş tankytçylar barada alada edilmeýär. Ine, şu gün kämil tankytçylaryň azlygyndan zeýrenýäris. Emma bu ýagdaý ertirki gün nähili bolar? Ine, şu barada biziň çynlakaý oýlanmagymyz gerek. Ýogsa, bu meselä halys özakymlaýyn barýar. Belki-de, uniwersitetiň filologiýa fakultetiniň ýanynda tankyt bölümini döretmek gerekdir.

Elbetde, tankytçynyň diňe okumşlygy, edebiýaty gowy bilýänligi ýeterlik дәldir. Ol çeper dile juda ezber bolmalydyr, dili ýiti bilmelidir. Dogrusy, bu gün biz çeper

terjimäniň ýagdaýy barada hem terjimeçiniň iki dili hem ähli öwüşginleri bilen öwrenmelidigi barada gürrüň edýäris. Emma bu günki gün mekdeplerde hem türkmen diliniň-de, rus diliniň-de öwredilişi juda ýaramaz. Institutda okap ýörenleriň köpüsi diktanty üçlüge ýazyp biläýse zor boldugy. Onsoň çeper diliň ähli çuňlugy, öwüşginleri barada söz bolup bilermi? Ýagdaý şeýle bolansoň, mekdeplerde hem diliň, edebiýatyň okadylyşyna ünsi güýçlendirmeli. Sebäbi mekdep partasyndan taýýarlyksyz gelen okuwça soň bir zatlar öwrenmek juda kyn bolýar. Ine, biziň tankydymyzyň ertirki günü hem şu zatlar bilen baglydyr.

► Gylyç KULÝÝEW:

– Bizde tankytçylaryň abraýly delegasiýasy geldi. Ony TSSR Ýazyjylar soýuzynyň prawleniýesiniň ýolbaşçylary çagyrypdyrlar. Näme boldugyka? Tankytda howsalaly ýagdaý döräýdimikä? Ýok?! Tankyt hemişe bardy. Berdi Kerbabayewem tankyt edilýärdi, Gylyç Kulyýewem, gürrüň tankydyň döredijilik mertebesini ýokarlandyrmak, onuň mazmuny jähtden obýektiv, hakykata laýyk, professional jähtden degerli, talaba laýyk bolmagyny gazanmak barada gidýän bolara çemeli. Bu wezipäni amala aşyrmak, ozaly bilen, biziň özüme, döredijilik işlerimizi negatiw ýagdaýlardan arassalap bilşimize bagly. Nähili negatiw ýagdaýlar barada gürrüň gidýär?

Ine, «Sowet Türkmenistanynda» şu ýylyň 14-nji fewralynda çykan makaladan bir parça: «Býurokratçylyk, ildeşlik (землячество – t.b.), dost-ýarlyk we gaýry gözboýagçylyk meýillleriniň döredijilik intelligensiýasynyň arasyna aralaşmagy türkmen edebiýatynda-da, türkmen edebiýatçylarynyň arasynda-da käbir negatiw ýagdaýlary döretdi..»

Gazet bu hakykaty nygtamak bilen, geçen plenumymyzda region barada bolan gürrüňi garaçyny bilen ýazgarýar, ony nadaralyk saýýar. Ilçilik bu region dälmi? Biziň pikirimizçe, region bilen ilçiligiň arasynda hiç hili tapawut ýok. Onda näme üçin redaksiýa region baradaky gürrüňi eşidip ör-gökden geldikä? Sebäbi ony problema gyzyklandyranok, şahsyýet gyzyklandyrýar.

Bu barada TSSR Ýazyjylar soýuzynyň partiýa guramasynyň ýygnaýynda möhüm gürrüň boldy, kommunistler gazetiniň redaktory Kerimini nobatdaky partiýa ýygnaýyňa çagyrmagy, bu mesele barada aç-açan gürlleşmegi biragyzdan karar etdiler. Kommunistleriň raýy ret edilmez diýip umyt edýäris.

Näme üçin kommunistler hut redaktoryň özüni çagyrmagy karar etdilerkä? Sebäbi gazetleriň käbir ýolbaşçylary ýaş, az tejribeli işgärleri öňe sürüp, özüleri çetde durjak bolýarlar. Gazetlerde çykýan makalalara, biziň pikirimizçe, ozaly bilen, gazete ýolbaşçylyk edýän adamlar jogap bermelidirler. Tankydy işler barada gürrüň edilende bolsa, ýaşlyk, tejribesizlik üçin hiç hili ýeňillik berilmeli däldir.

Biziň eserlerimizde, şol sanda meniň eserlerimde-de, elbetde, ýetmezçilikler bar. Magtymguly barada bir roman çykdy. Onuň barasynda entek köp eser dörediler. Ynha Hudaýberdi Durdyýew şahyr barada öz oýlanmalaryny ýazypdyr. Işde oňat paýhas, pikirlerem bar, möhüm ýetmezçiliklerem. Sabyr-takaty elden bermän, kärdeşlerçe düşünişmeli, pikir alyşmaly.

Golaýda Kerim Gurbannepesowyň «Parahatlyk ilçisi» poemasyny okadyk. Eser ideýa jähtden örän agsaýar, hakykatdan daş. Men bu barada makala ýazmagy ýüregime düwdüm. Emma saklandym. Sebäbi Kakaly Berdiýew makalany çap eder-de, ertesi günü ýagdaýyndan peýdalanylýp, seslenme gurar. Onuň ozalky guran seslenmeleriniň oňaly netije bermändigini, gaýtam garyşyk pikirler döredenligini ýene bir gezek nygtap geçesim gelýär. Ýene bir mesele barada: merhum kärdeşlerimiziň eserleriniň içinde jüpüne düşenem bar, jüpüne düşmedigem. Nätmeli? Men 1972-nji ýylda B.Seýtäkowuň «Doganlar» romany barada makala ýazdym, ondaky syýasy-teoretiki ýalňyşlary, wakalaryň nädogry wasp edilişini görkezdim. Emma TKP MK-nyň ideologiýa boýunça şol wagtky sekretary Çary Ataýew makalany goýbermedi, biz halk ýazyjysynyň abraýyna zeper ýetirip bilmeris diýdi. «Türkmenistan» neşirýaty şol romany gaýtadan neşir etmegi planlaşdyrýar. Biziň pikirimizçe, romany möhüm teoretiki-syýasy ýalňyşlardan saplaman bu günki ýaş nesle hödürlemek ideologiýa işimize diňe zyýan ýetirer. B.Seýtäkow biziň edebiýatymyzyň ösüşinde ähmiýetli rol oýnady. Ol ençeme eseriň

awtory. Gürrüň bolsa onuň bir eseri barada, ondaky gödek ýalňyşlyklary düzetmek barada gidýär. Ol ýalňyşlaryň düzedilmegi B.Seýtäkowyň abraýyna zeper ýetirmez, gaýtam eser barada-da, onuň awtory barada-da gowy pikirleriň, okyjylarda wasp edilýän wakalar hakda dogry düşüňjäniň döremegine kömek eder.

► Swetlana ALYÝEWA:

– Elbetde, türkmen dilini bilmezligimiz bizde türkmen edebiýatynyň, aýratyn hem türkmen prozasynyň ösüşini öwrenmekde, gahrymanyň pikirleniş derejesine aralaşmakda gaty bökdençlik döredýär. Men bu ýerde Moskwada ýaşaýan edebiýatçylar barada aýdýaryn. Hawa, dili bilmezlik türkmen edebiýatynyň täzelikleri bilen tanyşmakda, ony ýylysy bilen propogandirlemekde, ýagny tankydy pikiri orta atmakda has hem bökdençlik döredýär. Soňky ýyllarda türkmen prozasynda Tirkış Jumageldiýewiň, Ýylgaý Durdyýewiň, Nury Baýramowyň, Çary Aşyrowyň, Ýazmyrat Mämmediýewiň, ýaş prozaçylardan Annageldi Nurgeldiýewiň, Oraz Ýagmyrowyň, Kömek Kulyýewiň eserleriniň peýda bolandygyny bilýärim. Ýöne rus dilinde okaýanlygym üçin bularyň hemmesi bilen heniz meniň tanyşlygym ýok. Dogrusy, men Tirkış Jumageldiýewiň täze romany, ýaşlardan Juma Hudaýgulyýewiň, Akmuhammet Welsaparowyň, Jumadurdy Nepesowyň powestleridir hekaýalary bilen welin tanyşmaga ýetuşdim.

Bulardan başga kitaplary Moskwada neşir edilen ýa-da eserleri terjime edilen awtorlardan Gylyç Kulyýewiň, Atajan Taganyň, Ogultäç Orazberdiýewanyň, Orazguly Annaýewiň, Atageldi Garaýewiň we beýleki käbir awtorlaryň eserlerini-de okadym. Elbetde, türkmen prozasynyň baýlaşýandygyny aýtmak gerek. Eýsem bularyň eserlerinde näme üýtgeşiklik, nähili täzelik bar?! Ine, bu zatlary welin türkmen tankydynda, bütinsoýuz tankyt hem öz wagtynda duýmalydyr.

Ine, men Aşgabatda, şu uly maslahata gaýtmazymyň öňinçäsi «Литературное обозрение» žurnalyndan Berdinazar Hudaýnazarowyň ünsüni çekýän şeýle sözlerini okadym:

«Häzirki zaman adamy diýlende, öňi bilen, onuň ylmy-tehniki

rewolýusiýa zamanynyň adamydygyny aýtmak gerek. Onuň nazaryýeti giň we köpgyraňly».

Bu biziň döwürdeşlerimiz barada örän jaýdar aýdylan pikir. Hakyky ýazyjy hem öz eserlerinde hut şol nazaryýeti giň, häzirki zaman adamynyň keşbini suratlandyrmagy başarmalydyr. Ýazyjynyň borjy onuň, ýagny ylmy tehniki rewolýusiýanyň adamynyň begenjini, gynanjyny, özüni alyp barşyny, içki psihologiýasyny açyp görkezmegi başarmakdan ybaratdyr. Awtor ýaşaýşyň dürli wakalaryny hernäçe gyzykly gürrüň berse-de, ol döwürüň keşbini, döwürdeşimiziň keşbini döredip bilme, ol hakyky ýazyjy däldir.

Eýsem, türkmenistanly ýazyjylar nämelere üns berýärler, haýsy temalara ýüzlenýärler, nähili problemalary orta atýarlar?! Şu meseleleriň tankyt tarapyndan öwrenilişi nähili? Ynha, Atajan Taganyň, Ýazmyrat Mämmediýewiň, Ýuriý Belowyň, Walentin Rybiniň we beýlekileriň bireýýäm çykan kitaplary barada tankyt näme aýtdy? Bu eserler barada Türkmenistanda ylmy derňewler alnyp barylýarmy?

Ýa ynha, taryhy rewolýusion tema, türkmen milli intelligensiýasynyň kemala gelmegi bilen baglanyşykly meseleler nähili? Ine, şu ýerde öňi bilen Ata Atajanowyň döredijiligi ýadyňa düşýär. Onda geçmişe şu günüň belentliginden nazar salynýar. Umuman, türkmen prozasynda pikirlenmäge, jedelleşmäge zat bar. Emma türkmen tankydy bu zatlara gowşak üns berýär.

30-njy ýyllarda N.Saryhanow türkmen obasyna täzeligiň gelşini ussatlyk bilen beýane edýär. Eýsem, şu günki türkmen obasyny suratlandyrýan awtor barmy? Ýa bolmasa birentek awtorlar häzirki zaman temasyna ýüzlenýärler. Emma köneçe beýan edýärler. Şol bir wagtyň özünde howlukmaçlyk edýärler, tizräk meşhurlyga ymtylýarlar.

Elbetde, ýaşlaryň arasynda-da ünsüňi çekýänler bar. Men zehinli ýaş ýazyjy Juma Hudaýgulyýewiň eserleriniň birnäçesini okap gördüm. Ol forma tapmaga ökde, awtoryň ýiti synçylygy bar, suratkeş, eserleriniň dili çeper, täsirli, tolgundyryjy. Göräýmäge hemme zat ýerbe-ýer ýaly. Emma zehin nämä sarp edilýärkä, awtor näme aýtmagy maksat tutundyka diýip

oýlanýarsyň. Ýnha, onuň «Harasat» diýen powesti bizde şeýle pikirler oýardy. Dogry, awtor şukşinçilige eýerip, häsiýet döretmäge ökde. Emma beýan edişinde naturalistik äheň bar. Jumadurdy Nepesowyň «Saçlar agaryar» diýen hekaýasy oňat eken. Üçünji bir ýazyjy Akmuhammet Welsaparowyň hekaýalaryndan göwnüm suw içmedi. Olar hiç bir babatdan ünsümi çekmedi. Ýöne onuň «Gawunkelle» powesti welin erbet däl. Onda oýlanara zat bar.

Dogrusy, türkmen prozasynyň esasy keşigini ýaşuly hem orta nesil çekip gelýär. Meselem, Gylyç Kulyýewiň, Tirkış Jumageldiýewiň, Ata Atajanowyň, Atajan Taganyň eserleri çeper analize, ylmy derňewlere garaşýar.

Ýöne şu günki türkmen prozasynda heniz ylmy-tehniki rewolýusiýa zamanynyň nazaryýeti giň hem köpgyraňly gahrymanynyň ýokdugyny aýtmak gerek. Täzeçe, hyruçly pikirlenýän gahryman ýok. Dogrusy, bu günki türkmen prozasynda täze döwrüň talaplaryna bap gelýän konfliktler, aktiw sosial pozisiýaly, durmuşyň meselelerine aýdyň göz ýetirip bilýän sagdyn düşüňjeli, paýhasly gahryman ýetmezçilik edýär. Prozaçylar heniz durmuşyň gündelik wakalaryny beýan etmekden, tema ownukçyllygyndan, milli çäklerden, gaýtalamadan, ýasamalykdan saplanyp bilmeýärler. Ýazyjylar 30-njy ýyllarda türkmen prozasynyň hyruç bilen başlan däplerini ýatdan çykardylar.

► Akjemal OMAROWA:

– Adam ykbalyny has çuňňur öwrenmek üçin nämeler etmeli?! Nädip gowy-gowy goşgular, poemalar, hekaýalar, romanlar döretmeli?! Munuň üçin, ozaly bilen, döwrüň talaplaryna dogry düşünmek hem-de hakyky döredijilik gözlegleriniň belentligine göterilmek zerur.

Elbetde, biz ýazyjylar maýda-çüýde zatlara gümra bolman, irginsiz işlemelidigine düşüňjäsiz. Rewolýusion özgerişler, täzelenme öwüsegini köp zatlaryň üstüni açdy, ýazyjylaryň has hem tijenip işlemelidikleri aýan boldy. Şonuň bilen birlikde, düýnki gün goýberen hatalarymyzyň agyr netijeleri hem öňümüzde

keserdi. Gündelik durmuşymyza çözgüidine garaşýan problemalaryň uly topary bar. Emma, biz ýazyjylar tä şu çaka çenli köplenç hemme zady gülala-güllük edip görkezdik. Bu ýagdaý edebi tankydymyza-da ýaramaz täsir etdi. Durgunlyk ýyllarynda edebiýatymyzyň problemalaryny çuňňur açyp görkezýän düýpli makalalar juda seýrekledi. Şeýlelikde, çig-çarsy eserler gitdigiçe artdy. Şowly eserleri bilen agza düşen ýazyjylar bolsa, yzygiderli öwürldi. Netijede, öz-özümizden talaby gowşatdyk, arkaýynlaşdyk. Kerim Gurbannepesow, Berdinazar Hudaýnazarow ýaly ýazyjylar köplenç tankytdan daşarda galdy. Soňky ýyllarda olaryň adresine ýekeje-de tankydy bellik edilmedi. Elbetde, K.Gurbannepesowam, B.Hudaýnazarowam zehinli ýazyjylar, olaryň oňat-oňat eserleri döredendiklerine söz bolup bilmez. Ýöne olaryň döreden eserleriniň hemmesiniň aňrybaş eserler däldigi hem belli. Mydama öwlüp ýörseň, soňabaka tankydy iňňän ýokuş görjegiň düşnükli. Men poeziýa sowetiniň maslahatynda B.Kerbabaýewe salgylanyp, K.Gurbannepesowyň «Taýmaz baba» poemasy barada kiçijik tankydy bellik etdim. Şondan köp wagt geçmänkä «Käbir takyklamalar» atly makala peýda boldy. Onda «Taýmaz babanyň» awtory öz poemasy barada aýdylan öwgüli sözleri getirip, özünü aklamaga synanyşýar. Bu tankydy ýokuş görmegiň, ondan goranjak bolmagyň alamaty dälmi näme?! Dogry, nädogry pikiri ýalana çykarmak başga gep. Emma hakykaty ýaşyryp bolmaýar. Geljekde hiç bir eseriň, hiç bir ýazyjynyň tankytdan daşarda galmazlygyny gazanmaly. Bu diňe üstünlik getirer.

► Baýram JÜTDIÝEW:

– Ynha, indi on-on baş ýylyň içidir biz edebi tankydyň ýagdaýynyň ýaramazlygyndan zeýrenýäris. Ýöne ähli günä tankytçylaryň üstüne syrykdyrylsa, megerem, adyl bolmazdy. Biz ýazyjylar hem-de şahyrlar günäniň bir bölegini, belki has agramly bölegini öz üstümize almalydyrys. Dogrusy, biz tankytçylary aýamadyk, kömege mätäç pursatlarynda goldamadyk. Tersine, öz abraýymyz, çinimiz-derejämiz bilen käte ýekelikde, käte ýygyn çekip, üstlerine hüjüm etdik. Mysal üçin,

A.Nurmämmedow Magtymgulynyň obrazyny döretmäge edilen synanyşyklar hakynda düýpli makala ýazdy. Şeýle çynlakaý makala ýazany üçin goldama derek, G.Kulyýew ýaş tankytçyny her hili ýollar bilen utandymaga synanyşdy.

N.Hojageldiýewiň dokladynda ýerlikli bellenilişi ýaly, «Edebiýat we Sungat» hepdeliginde soňky on ýylyň ýaş poeziýasynyň ýagdaýyna bagyşlanan çekişme guraldy. Çekişme poeziýa sowetiniň giňişleýin maslahatynda jemlenildi. Göräýmäge, şeýle tutumly gürrüňçiligi gurany üçin redaksiýanyň kollektiwine hoşallyk bildiräýmeli ýaly. Ýok, ýene şol öňki nägilelik, hyşy-wyşy, teýeneli gürrüňler.

Her kim her näme diýse-de, bizde edebi tankydam, edebiýaty öwreniş ylmam bar. Emma, edebiýatymyzda Soýuz derejesinde işleýän ýekeje-de tankytçynyň bolmazlygy, birhili çetiňe degýär. Edebi tankydymyza analiz çuňlugy, pikir giňligi, öz sözüň yzynda durmak, ony dik durup goramak medeniýeti ýetmeýän bolsa gerek. Edebi tankydyň bir topar ýyllap gadymy köşk şahyrlarynyň roluny oýnap gelendigi bu gün hiç kime gizlin däl.

Tankytçylara, göwnüme bolmasa, juda ýowuz daraldy öýdýän. Tankytçy diýen millet gaty çydamlydyr welin, olar «jeň» meýdanyndan, ýeňilen polk ýaly, baýdaklaryny taşlap gaçmaga mejbur boldular. Hatda garadan gaýtmaz Abdylly Myradowam ömrüniň soňky ýyllaryny proza bagyşlady ahyryn!

Dokladda türkmen sowet poeziýasynyň şu günki ýagdaýy hakynda degerli pikirler aýdyldy. Türkmen sowet poeziýasynyň arkasynda beýik Magtymguly hem-de Gündogaryň uly mekdebi, Puškiniň, Lermontowyň, Nekrasowyň, Ýeseniniň, Twardowskiniň genisi, dünýä edebiýatynyň Geýnesi, Baýrony, Lorkasy bar. Resul Gamzatowdan başlap Loik Şerala çenli ululy-kiçili şahyrlaryň hemmesi bu gün biziň mekdebimiz! Şeýle bolansoň, ondan diňe Soýuz ölçegi bilen talap etmek gerek. G.Seýitliýew bilen K.Gurbanpesowyň, B.Hudaýnazarow bilen R.Seýidowyň, A.Agabaýew bilen G.Ezizowyň poeziýasy hut şol derejedäki poeziýadyr. Bizde ýene-de birtopar zehinli şahyrlar we talantly şygrylar bar. Olar Moskwada, beýleki doganlyk respublikalarda, daşary ýurtlarda çap edilýär. Bu begençli

ýagdaý! Ýöne biziň poeziýamyzda düýpli kemçiliklerem bar. Harsallyk, tema ownuklygy, birek-biregi gaýtalamak halys ýadadýar. Setir sany, kitap sany – zehiniň ölçeg birligine öwrülip gitdi.

Beýik Oktýabr Sosialistik rewolýusiýasynyň 70 ýyllygyny bellemäge taýýarlanyp ýörüs. Emma türkmen goşgusy henize-bu güne çenli eli-aýagy bilen sözme-söz terjimä mäkäm kökerilgi! Ýagdaý şeýle bolansoň, dünýä inen gününde abraý gazanyp bilmedik şygrylaryň birentegi terjimede utuş gazanyp bilýär. Onsoň giden düşnüksizlik döreýär.

Originalynyň dilini bilmän, çeper esere baha bermek halys ýoň bolup barýar. Meniň Puşkiniň goşgularyny okap başlanyma azyndan kyrk ýyl dagy bolandyr. Onuň birentek goşgularyny terjime-de etdim. Emma Puşkiniň goşgularynyň gürrüňi edilende, ili diňlänimi gowy görýän. Çünki, şygry bir halkyň ruhudyr, onuň ýüreginiň iň eziz, iň inçe syrydyr. Ady ýadymda ýok, rus ýazyjylarynyň biri şeýle diýipdir:

«Hala uly bolsun, hala kiçi, parhy ýok ~ her bir halkyň beýik poeziýasy bardyr. Ýöne rus prozasy ýaly beýik proza welin gaty azdyr».

Şundan gowy aýtmak mümkin däl.

SSSR Ýazyjylar soýuzynyň ýanynda türkmen edebiýaty boýunça sowet bar. Sowetiň çlenleri bize belli bir derejede kömek berýärler, munuň üçin biz olara gaty minnetdar. Ýöne edebiýat meseleleriniň ara alnyp maslahatlaşylyşynda birtaraplylyk hem-de juda ýüzleýlik bar. Ol, adatça, Aşgabatda kiçiräk ýygnak geçirmäge syrykdyrylýar. Üýşülýär, iki-üç sany mysally hasap etmeseň, haýsy şäherde etseň edip durmaly umumy gürrüň bolýar. Ýerli awtorlardan birkisi çykyş edýär. Wessalam. Soňra öz aramyzdaky ýeser pyýadalar myhmanlary alyp gaçýarlar-da, hiç kime görkezmän geçäýýärler. Bize bolsa özara pikir alyşmalar, gürrüňçiligiň yzyndan döredijilik dostlugyna geçmegi gerek. Şeýle dostlugyň oňden gelýän oňat däplerini dowam etdirmeli. Dost – dostuň aýnasy. Aýnalar bolsa şahyr aýtmyşlaýyn:

«Seniň ýüzüňe seredip ýalan sözländen, döwlenini gowy görermişin».

Ajaýyp pikir!

► Nazar GULLAÝEW:

– Biziň edebi prosesimiziň hem şol barada söhbet açýan edebi tankydymyzyň teýiniň durmuşy, taryhy taýdan dogruçyl, ylmy taýdan esasly bolmagy üçin biziň ýazyjy-şahyrlarymyzyň-da, tankytçylarymyzyň-da halkymyzyň, edebiýatymyzyň, folklorymyzyň hem sungatymyzyň taryhyny bilmekleri zerur.

Ýe.E.Bertels XVIII asyrdan ozal türkmenlerde edebiýatyň bolandygyny inkär edenlere jogap hökmünde mundan kyrk ýyl gowrak öň şeýle ýazypdyr:

«Türkmen halkynyň çeper söze bolan söýgüsi hemmä bellidir... Bu halk, haçan-da bolsa bir wagt poeziýasyz oňupdyr diýip, diňe şu halkyň ganyň duşmany pikir edip biler».

Bu ýerde alym, elbetde, Magtymgulydan aňyrky 7-8 ýüz ýyly göz öňünde tutupdyr. Hakykatda bolsa, ondan has gadym zamanlarda-da türkmen halkynyň belli bir derejede ösen medeni durmuşynyň bolandygyny dürli häsiýetdäki taryhy çeşmeler tassyklaýarlar. Emma bu ugurdan edilen işler halkymyzyň entek özüniň giňden hem çuňdan öwrenilmegine garaşýan iki ýarym ýyllyk edebiýat taryhyny göz öňüne getireniňde, deňziň damjalary ýalydyr. Şeýle bolsa-da, edebi tankydymyz entek şolar barada hem öz aýdaýmaly sözünü doly aýdyp ýetişenok. Mysal üçin, çärýek asyryň dowamynda bular barada A.Meredowyň üç, T.Nepesowyň iki, Emir Najybyň, D.Nuralyýewiň, A.Atdaýewiň, G.Gurbanowyň hersiniň bir, biziň hem dört sany resenziýamyz çap edildi. Görşümüz ýaly hiç bir jähtden-de kanagatlanarly däl. Emma etjek alajyň ýok. Munuň beýle bolmagynyň sebäbi näme?! Birinjiden, bu döwürden material tapmak kyn. Ikinjiden, şularyň baryna hötde geläýeňde-de käte berekella derek, garamata galynýan halatlary az bolmaýar.

Üstesine-de TDU-nyň türkmen filologiýasy fakultetinde, W.I.Lenin adyndaky türkmen döwlet pedagogik institutynda «Gadymy hem orta asyrlar türkmen edebiýaty» kursunyň öwrenilýändigine garamazdan, TSSR YA-nyň Magtymguly adyndaky dil we edebiýat institutynda gadymy döwürler-ä däl, orta asyrlar hem indi ençeme wagt bári hiç kim tarapyndan düýpli öwrenilenok.

Ýagdaý şeýle bolansoň, edebiýatymyzyň gadymy hem orta asyrlar döwri düýbünden öwrenilenok diýlen ýaly. Ol döwürleri işläp biläýjek kadrlar bolsa örän az. Bolanlary-da sowaşygrak işlerde işledilýär.

Garaz, täzeden gurmak döwrüniň talabyna görä, kadrlary ýerli-ýerinde goýmaly hem olardan örän rejeli peýdalanmaly. Ahyr netijede bolsa gadymy, orta, XVIII hem XIX asyrlar edebiýatymyzyň häzirki zaman talaplaryna laýyk öwrenilmegini gazanmagymyz gerek.

► Narbaý HUDAYBERGENOW,
professor (Daşkent):

– Men türkmenleriň arasynda doguldym, türkmen çagajyklary bilen mekdebe gatnadym. Men häzir hem özümi azda-kände türkmen hasaplaýaryn. Şol sebäpli-de türkmen ýazyjylary şatlansa, men hem şatlanýaryn, olar gynansa meniňem ýüregim gyýylýar. Türkmen ýazyjylarynyň işi, döredijiligi bilen ýürekden gyzyklanýaryn. Onsoň, men bu gün bu ýerde çykyş eden ýoldaşlaryň dürli pikirleri orta atmagyny-da unaýaryn. Sebäbi, biz türkmen tankydyňyň bu günki ýagdaýyndan köpçülik bolup baş alyp çykmak üçin ýygnandyk.

Edebiýat hem tankyt bir bitewi zatdyr. Meniň aňlyşyma görä, türkmen edebiýatynda hem, tankydynda hem nähilidir öňe gidişlikler bar. Häzir бүтін ýurdumyzda täzeçe işlemeklige geçilýär, rewolýusion özgerişler durmuşa geçirilýär. Eýsem, bu zatlar türkmen edebiýatynda nähili? Men, elbetde, merkezi neşirlerde çykýan kitaplary yzygiderli okaýaryn. Şolardan Tirkış Jumageldiýewiň, Atajan Taganyň proza eserleri, Atamyrat Atabaýewiň, Nobatguly Rejebowyň goşgulary ünsümi çekýär. Elbetde, bu awtorlar heniz edebiýatda uly bir çeperçilik açyş etmedik hem bolsalar, olar dogry ýol bilen barýarlar.

Eýsem, türkmen edebi tankydynda hem öňe gidişlikler bar. Ýöne tankytda heniz köki bilen aýryp zyňmaly zatlar hem bar. Şolaryň biri hem prowinsializmdir. Meniň prowinsializm diýýänim diňe bir ýurduň çet künjeklerinde däl, eýsem Moskwada hem, merkezi metbugatyň sahypalarynda hem bolup biler.

Estetiki körlük, sadalyk, galypdan çykyp bilmezlik şol prowonsializm diýýänimize barýar. Şu diýýänlerime bolsa men türkmen tankytçylarynyň makalalarynda duş gelýärin. Beýle ýagdaý tankytçylaryň ýetilen we ýetilmedik derejelere talapkärçilik bilen baha beren wagtlarynda ýüze çykýar. Sebäbi şol talapkärçilik degerli deliller bilen subut edilmeýär. Ol deliller bolsa çeper döredijiligiň kanunlaryndan ybaratdyr. Men şu ýerde Ulýaşowyň aýdyşy ýaly, türkmen tankytçylarynyň käte şu günki güne laýyk diýip, asla nälaýyk zady aýdyp goýberýändigini baradaky pikiri bilen ylalaşamok.

Ine, şu gün türkmen poeziýasy barada bolan jedeliň gürrüňini köp etdiler. Köpler Durdymuhammet Nuralyýewiň makalasynda şu günüň täzeçe işlemek, täzeçe çemeleşmek pikiriniň bardygyny aýtdylar, ony goldadylar. Men welin D.Nuralyýewiň aýdýanlary bilen ylalaşamok.

Ol öz pikirini subut etmän, ýerliksiz tankyt edýär. Munuň özi Atamyrat Atabaýewiň, Nobatguly Rejebowyň goşgulary barada hem şeýle. Tankytnda, onda-da poeziýanyň tankydyňa gezek geleninde tankytçy gaty duýgur bolmalydyr. Goşgularyň diňe bir gönümel manysyny däl-de, eýsem setirleriň aňyrsynda ýatan manysyny-da duýmagy, akyl ýetirmegi başarmalydyr. Awtor ýöne bir tankytlaman, eýsem goşgyny çeper analiz etmelidir. Hatda poeziýanyň jedeli bilen bagly çap edilen materiallarda liriki gahryman bilen awtoryň garyşdyrylýan, şahyrlaryň şahsyýetini degilýän ýerleri-de bar. Munuň özi asla ýol berilmesiz ýagdaýdyr. Onsoňam goşga «syýasy taýdan yrga» diýmek üçin, öňünden berk oýlanmak gerek. Özüm-ä D.Nuralyýewiň makalasynda N.Rejebowyň goşgularyndan mysal getirip, yrga diýýäni bilen ylalaşamok. Tankyt gaty obýektiw, medeniýetli, sowatly bolmalydyr. Diňe şeýle tankyt edebiýatyň ösüşine itergi berip biler.

Muhammetguly Amansähedowyň Nury Baýramowyň kitabyna ýazan synynda hem nädogry netijeler çykarylýan ýerleri bar.

Ýa ynha, şu günki dokladda Tirkish Jumageldiyewiň «Mähekdaş» romany barada bir topar zatlar aýdylýar. Dogrusy, özüm-ä bu romany okamok. Ýöne dokladçynyň aýtmagyna görä, romanyň baş gahrymany Aýgözel eseriň başynda bir topar uly-uly işleri

etmegi maksat tutunýar. Uly hyruç, uly hyjuw bilen şähere gidýär. Emma ol Baýnazara duşan gününden onuň ähli uly maksatlary, arzuwlary biderek bolýar-da, ol diňe öz şahsy durmuşy bilen meşgul bolýar. Özi-de bu ýagdaý romanyň ahyryna çenli dowam edýär. Dokladçy eseriň esasy gahrymanynyň şeýle görkezilmeginde ýazyjyny ýazgarýar. Men bu meselede dokladçy bilen ylalaşamok. Eýsem Lew Tolstoýyň Anna Kareninasy nähili?! Eseriň бүтин dowamynda Anna we Woronskiý şahsy durmuş meselelerini çözüärler. Eýsem şahsy durmuş meseleleriniň jeminden jemgyýetçilik pikiri gelip çykmaýarmy näme?! Ýoldaşlar, esere baha berleninde birtaraplaýyn netije çykarman, oňat oýlanyp, awtoryň aýtjak bolýan zadyna göz ýetirmegi başarmak gerek. Diňe şeýle tankyt ýazyjyny oýlandyryp biler, oňa eserini has çeperleşdirmäge, kämilleşdirmäge ýardam edip biler.

► Şadurdy ÇARYGULYÝEW:

– Men «Edebiýat we Sungat» gazetiniň tankyt bölümünde işläň döwürlerimde biziň intellektual derejämiziň heniz juda pesdigine göz ýetirdim. Tankydyň gysylmagy, tankyt üçin yzarlamak ýaly nogsanlyklaryň özi hem şol peslikden gözbaş alyp gaýdýar. Soňky ýyllarda tankytçylaryň hatary seýrekledi. Edebiýatyň şu günki durgunlygy hem hut şu zatlar bilen baglydyr.

Tankyt goldawa mätäç. Sebäbi soňky ýyllarda harsal eserlerini, harsal kitaplaryny uly bir edebi gymmatlyk, täzer bir açyş hökmünde arşa göterip baýlyk edinenler-de, uly-uly atlar alanlar-da boldy. Ýagdaý häzir hem gaty üýtgeýär. Indi çig-çarsylyk sähelçe tankytlansa, onuň eýeleri baýraklaryny, atlaryny öňe tutup: «Tankyt eýle bolmaly däl, beýle bolmaly» diýip görkezme berip başlaýarlar.

Elbetde, bu uly maslahatyň esasan «Edebiýat we Sungatyň» sahypalarynda çap edilen makalalaryň töwereginde barýandygy bizi begendirýär. Iş edilýän ýerde gowy taraplar bilen birlikde bärden gaýtmalaryň-da bolmagy mümkin. Ýöne beýle zatlar üçin haýbat atmak, ýanamalar asla nädogrudyr.

Partiýamyzyň kararlaryndan ugur alyp, tankydy birneme janlandyrdyk, jedelli makalalar çap etdik. Emma tankyt üçin ýazyjylar makalanyň awtoryna ýa-da redaksiýanyň özüne haýbat atýarlar. Meselem, ýazyjy Gylyç Kulyýew gazetde çap edilen «Magtymgulynyň edebi obrazyna käbir bellikler» diýen makala üçin onuň awtoryna «taýaýmagyň ähtimal» diýip haýbat atýar. Hatda birentek ýazyjylar tankytçylary medeniýetsizlikde, sypaýyçylyksyzlykda aýyplaýarlar. Emma olaryň özleri welin sähel tankytlansalar, derrew ýokary organlara arz edip başlaýarlar. Biz uly adamlar ahbeti. Eýsem, özara maslahatlaşyp, ýa-da edebi çekişmeler arkaly düşünişip bolýar ahbeti. Onuň üçin işli adamlary işden goýup ýörmek nämä gerek?!

Şu ýerde respublikamyzyň beýleki gazetleriniň çeper edebiýatyň tankydyňa üns bermeýändiklerini hem aýdasym gelýär.

Tankytçylary goldamak gerek. «Tankytlap adam göwnüne degmek nämä gerek?» diýip tankytçynyň badyny almaly däl. Tankydyň adalatly, subutly bolmagyny talap etmek başga gep.

Edebi çekişmeler hem olara okyjylaryň ýazan seslenmelerime ýazyjylaryň birnäçesi nädogry düşünýär. Hamana diýersiň, ol seslenmeleri okyjylaryň özleri ýazmaýarmyş-da, olary redaksiýanyň işgärleri birini abraýdan düşürmek üçin, bilkastlaýyn taýýarlaýarmyş.

Beýle betgümanlyk, elbetde, biziň umumy işimize zyýan berýär. Şeýle negatiw ýagdaýlary biz diňe öňküden-de prinsipial, ýüz görmezek hem adyl tankyt arkaly ýok edip bileris, edebiýatyň hakyky söweşjeňligini, sagdynlygyny gazanyp bileris. Edebi tankyt